

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОСТІ, ПРАВА І БЕЗПЕКИ

УДК 347.73:336.743.008.6

М. О. БИКАНОВА,*здобувач**Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ СИСТЕМИ ВАЛЮТНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ ТА В КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ

Здійснено аналіз досвіду щодо організації валютного контролю в Російській Федерації, у Федеративній Республіці Німеччина, у Великобританії. Визначено актуальні напрямки удосконалення системи валютного контролю в Україні.

Валютний контроль є одним із найважливіших напрямків фінансової діяльності держави, оскільки з його допомогою держава може стабілізувати курс національної валюти та протидіяти незаконному відтоку капіталу з України, відмиванню коштів, отриманих злочинним шляхом. Суттєвим моментом у механізмі валютного контролю є надання державним органам та іншим суб'єктам фінансових праводносин спеціальних повноважень органів та агентів валютного контролю.

Питання валютного контролю досліджувалось у працях вітчизняних та закордонних юристів (О. П. Орлюк, І. М. Платонової, Л. Д. Хамаганової, А. І. Шмиревої), проте організація системи валютного контролю досліджена фрагментарно.

Метою даної статі є аналіз закордонного досвіду щодо організації валютного контролю та формування актуальних напрямків удосконалення організації системи валютного контролю на підставі сучасних поглядів на структуру контролюючих органів у сфері валютного контролю держави.

Вважаємо за доцільне розглянути передусім систему валютного контролю в Російській Федерації.

Організація та функціонування системи валютного контролю в Росії за останні роки постійно перебувала в процесі реформування. Найбільш вагомими змінами відбулися у 2003 р., коли був прийнятий Федеральний Закон «Про валютне регулювання та валютний контроль». Цей закон визначив два напрямки державного регулювання у сфері фінансових відносин – валютне регулювання та валютний контроль.

Таким чином, у Російській Федерації валютний контроль здійснюється Урядом РФ, орга-

нами та агентами валютного контролю. Уряд Російської Федерації не є органом валютного контролю, а лише забезпечує координацію діяльності у сфері валютного контролю. Головним органом валютного контролю є Центральний банк РФ, який здійснює контроль за проведенням валютних операцій кредитними організаціями та валютними біржами [1, с. 4859].

Іншим органом валютного контролю є Федеральна служба фінансово-бюджетного нагляду, яка підпорядкована Міністерству фінансів Російської Федерації [2, с. 2561].

До кола повноважень Федеральної служби фінансово-бюджетного нагляду належить контроль за виконанням валютного законодавства резидентами та нерезидентами за винятком кредитних організацій та валютних бірж. До агентів валютного контролю в Російській Федерації входять уповноважені банки, Федеральна митна служба та Федеральна податкова служба.

Отже, курс на лібералізацію російського валютного законодавства, у перше чергу, вплинув на сферу валютного контролю, яка забезпечує дотримання валютного законодавства під час виконання валютних операцій. Лібералізація валютного контролю в Росії відбивалась також у скороченні списку органів валютного контролю і чіткому колі їх повноважень.

Доцільно також розглянути особливості системи валютного контролю у Федеративній Республіці Німеччина.

Система валютного контролю у Німеччині здійснюється на основі таких законодавчих актів, як Федеральний Закон «Про Німецький федеральний банк» (Бундесбанк), Федеральний Закон «Про валютний обіг і контроль за товарообігом» (Валютний Закон) [3, с. 111]. Згідно

із законодавством Німеччини виняткова компетенція у сфері руху капіталів, здійснення операцій з іноземною валютою належить Федеральному банку.

Слід відзначити, що за наявності вільного руху капіталу в Німеччині також проводиться контроль у вигляді обліку капіталів, що перетинають державний кордон. Інформація про рух капіталів через кордон збирається та передається через банки та кредитні установи до Бундесбанку, де проводиться аналіз даних, який дозволяє розробляти конкретні заходи з регулювання валютного ринку [4, с. 25].

Унаслідок лібералізації валютного контролю в Німеччині гостріше постало питання щодо організації протидії використанню фінансових систем із метою відмивання грошей, отриманих злочинним шляхом. З метою вирішення цього питання у 1993 р. було прийнято Федеральний Закон «Про виявлення доходів, одержаних в результаті здійснення тяжких кримінальних злочинів». Згідно із даним Законом функція щодо контролю за фінансовими операціями покладена на Федеральний банк Німеччини. Таким чином, система валютного контролю Німеччини виконує функції контролю за фінансовими операціями з іноземною валютою, протидії легалізації злочинних доходів.

Розглянемо також систему валютного контролю у Великобританії.

Нормативно-правові акти, які становлять основу валютного контролю у Великобританії, включають закони «Про валютний контроль», «Про імпорт та експорт» 1990 р. та розпорядження «Про контроль за експортом товарів» [3, с. 23].

Британське казначейство є головним органом валютного контролю, однак воно повністю делегувало свої повноваження Банку Англії, який також є органом валютного контролю. Банк Англії керує діяльністю своїх філій, представництв та які із його дозволу здійснюють фінансові операції. Також до кола органів валютного контролю у Великобританії входять уповноважені банки, митні органи, органи акцизів, які контролюють рух валюти через кордон [6, с. 109].

У Великобританії особливу увагу приділяють питанню боротьби із відмиванням капіталів. Одним із заходів цієї боротьби було формування Об'єднаної групи, до складу якої увійшли спеціалісти фінансового сектору економіки. Національна служба Великобританії з фінансових розслідувань займається розкрит-

тям злочинів, пов'язаних із незаконними фінансовими операціями. З вищевикладеного зрозуміло, що у Великобританії існує система валютного контролю у вигляді обмежень у сфері обігу валюти, система органів, яка здійснює контроль за інвестиціями та рухом іноземної валюти через кордон, а також активно ведеться боротьба з легалізацією злочинних доходів.

Щодо чинного українського законодавства у сфері валютного контролю, то відповідно до Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання та валютного контролю» до органів валютного контролю належать: Національний Банк України, Державна податкова інспекція України, Міністерство зв'язку України, Державний митний комітет України. Головним органом валютного контролю є Національний банк України, який здійснює контроль за виконанням правил регулювання валютних операцій на території України з усіх питань, не віднесених цим Декретом до компетенції інших державних органів, та забезпечує виконання уповноваженими банками функцій щодо здійснення валютного контролю [7, с. 184]. Повноваження Національного банку України як головного органу валютного контролю закріплені також у Законі України «Про Національний банк України» [8, с. 573]. Відповідальність за порушення валютного законодавства в Україні регулюється Положенням НБУ «Про валютний контроль», яке визначає основні засади здійснення Національним банком України функцій органу валютного контролю, а також визначає коло агентів валютного контролю в Україні. Згідно з цим Положенням функції агента валютного контролю – обов'язки уповноваженого банку, іншої фінансової установи та національного оператора поштового зв'язку, які отримали від Національного банку генеральні ліцензії на здійснення валютних операцій, щодо здійснення контролю за валютними операціями, що проводяться резидентами і нерезидентами через ці установи. Такий контроль полягає в запобіганні уповноваженими банками, іншими фінансовими установами та національним оператором поштового зв'язку проведенню резидентами і нерезидентами через ці установи незаконних валютних операцій та/або своєчасному інформуванні уповноваженими банками, іншими фінансовими установами та національним оператором поштового зв'язку у випадках та в порядку, установлених законодавством, у тому

числі нормативно-правовими актами Національного банку, відповідних державних органів про порушення резидентами і нерезидентами законодавства, пов'язаного з проведенням ними валютних операцій [9, с. 41]. Державна податкова інспекція України здійснює фінансовий контроль за валютними операціями, що проводяться на території України. Державний митний комітет України здійснює контроль за дотриманням правил переміщення валютних цінностей через митний кордон України.

Сьогодні європейські засади співробітництва в забезпеченні контролю за легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, широко застосовуються як складова регулювання фінансового сектора. Такі засади відображені, наприклад, у Конвенції ООН «Про відмивання, виявлення, арешт та конфіскацію виявлених коштів, здобутих злочинним шляхом», Директива Раді ЄС із попередження використання фінансової системи для «відмивання» грошей та в деяких інших міжнародних документах [10, с. 372].

У 2002 р. в Україні було прийнято Закон «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом». У ньому було запроваджено механізм протидії легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, та створено спеціально уповноважений орган – Державний комітет фінансового моніторингу. Цей механізм протидії можна розглядати як одну із форм валютного контролю, а створений орган – як додатковий орган валютного контролю в Україні [11, с. 2]. Слід відмітити, що українське законодавство не відносить до органів валютного контролю такий орган, як Міністерство фінансів України.

Як свідчить практика розглянутих систем валютного контролю, саме цей орган повинен здійснювати повноваження у сфері взаємодії окремих контролюючих органів та агентів валютного контролю, оскільки, на нашу думку, повноваження у галузі валютного контролю повинні належати органам, які за характером своєї діяльності безпосередньо стосуються окремих сфер валютних відносин.

На підставі проведеного вище аналізу ми можемо зробити **висновок**, що на прикладі закордонного досвіду щодо системи валютного контролю важливою метою реформування системи валютного контролю в Україні є оптимізація зв'язків між органами валютного контролю, надання повноважень органу валютного контролю Міністерству фінансів України. Необхідно також проводити поступову лібералізацію валютного контролю. З цієї метою, на нашу думку, необхідно прийняти Закон України «Про валютне регулювання та валютний контроль», котрий би був спрямований на усунення недоліків у системі валютного контролю в Україні, зокрема сприяв би утворенню єдиної системи валютного контролю, яка б виключала дублювання повноважень органів валютного контролю, що позитивно позначилось би на якості валютного контролю в цілому. До єдиної системи органів валютного контролю, ми вважаємо, необхідно віднести Міністерство фінансів та Національний банк України з чітким колом повноважень. Щодо уповноважених банків, органів податкової інспекції та митного комітету, то ці органи слід віднести до агентів валютного контролю та покласти на уряд України функцію координації діяльності органів та агентів валютного контролю.

Список використаної літератури

1. О валютном регулировании и валютном контроле : федеральный закон РФ от 10 дек. 2003 г. № 173-ФЗ // Собрание законодательства РФ. – 2003. – № 50.
2. Об утверждении Положения о Федеральной службе финансово-бюджетного надзора : постановление Правительства РФ от 15 июня 2004 г. № 278 // Собрание законодательства РФ. – 2004. – № 25.
3. Хамаганова Л. Д. Мировой опыт в организации валютного регулирования и валютного контроля / Л. Д. Хамаганова. – Иркутск : ИГЭА, 2001. – 121 с.
4. Валютный рынок и валютное регулирование / под ред. И. Н. Платоновой. – М. : БЕК, 1996. – 475 с.
5. Шмырева А. И. Валютное регулирование и контроль в системе международных экономических отношений : дис. ... д-ра экон. наук / А. И. Шмырева. – СПб., 1999. – 364 с.
6. Про систему валютного регулювання і валютного контролю : декрет Кабінету Міністрів України від 19 лют. 1993 р. № 15-93 // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 17. – Ст. 184.
7. Про Національний банк України : закон України від 20 трав. 1999 р. № 679-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 46. – Ст. 345.
8. Про затвердження положення про валютний контроль : постанова Правління Національного банку України від 8 лют. 2000 р. № 49 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 14. – Ст. 573.
9. Вишневикий А. А. Банковское право Европейского союза / А. А. Вишневикий. – М. : Статут, 2000. – 387 с.

10. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом : закон України від 28 листоп. 2002 р. № 249-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 1. – Ст. 2.

Надійшла до редколегії 22.10.2010

БИКАНОВА М. СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ СИСТЕМЫ ВАЛЮТНОГО КОНТРОЛЯ В УКРАИНЕ И СТРАНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЙ ЕВРОПЫ

Проведен анализ опыта по организации валютного контроля в Российской Федерации, в Федеративной Республике Германия, в Великобритании. Определены актуальные направления усовершенствования системы валютного контроля в Украине.

BYKANOVA M. COMPARATIVE ANALYSIS OF CURRENCY CONTROL SYSTEM IN UKRAINE AND COUNTRIES OF CENTRAL EUROPE

The experience in the sphere of organization of currency control in Russian Federation, in Federative Republic of Germany, and in the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland is analyzed. Actual directions of modern system of currency control in Ukraine are determined.

УДК 343.85(477+100)

М. А. КОЛЕСНИК,

здобувач

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВУ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

Досліджено особливості формування ринків корпоративного контролю в США, країнах Західної Європи та Азії, Росії. Проаналізовано світовий досвід боротьби з рейдерством. Визначено доцільність впровадження в Україні механізмів протидії рейдерству, які були ефективними в інших країнах.

У різних країнах світу рейдерські атаки мають свої особливості розв'язання та ведення, існують різноманітні форми та стадії проведення рейдерських акцій, різні способи захоплення підприємств. І, як наслідок, у кожній країні світу механізм протидії рейдерству має свої особливі ознаки, постійно розробляються та реалізуються різноманітні заходи щодо ефективного захисту від рейдерства та його подолання.

Наслідки рейдерства не завжди є негативними; так, позитивними наслідками рейдерства можуть бути вирішення особистісних проблем моноритарних акціонерів після продажу пакетів акцій, суттєве збільшення доходності окремих підприємств, що змінили власника, збільшення балансової вартості основних засобів підприємства, покращення екологічної обстановки в регіоні після закриття шкідливого виробництва тощо [1, с. 17]. Саме зважаючи на це, у розвинених країнах світу рейдерство є ефективним інструментом впливу на неефективні підприємства, у той час як в Україні це насамперед інструмент перерозподілу власнос-

ті та особистих інтересів. Вважаємо, що дослідження світового досвіду протидії рейдерству та використання рейдерства на прикладі окремих країн сприятиме формуванню ефективної державної політики України у сфері протидії рейдерству та виведенню діяльності відповідних органів державної влади на якісно новий рівень.

Метою роботи є дослідження особливостей формування ринків корпоративного контролю в США, країнах Західної Європи та Азії, Росії, аналіз світового досвіду боротьби з рейдерством, визначення доцільності впровадження в Україні механізмів протидії рейдерству, які були ефективними в інших країнах.

Перша держава, досвід якої щодо протидії рейдерству та формуванню ефективної державної політики ми розглянемо, – це Сполучені Штати Америки (далі – США). Пік зростання кількості рейдерських атак в США (маються на увазі саме ворожі поглинання) припав на 80–90 роки ХХ ст. [2].

За статистичними даними, навіть у 1980–1990 роках, коли кількість ворожих рейдерських